

Monitoring voortgang Deltaprogramma Ruimtelijke

Adaptatie ten behoeve van het Deltaprogramma 2022

Dit document bestaat uit twee delen:

1. Rapportage van de monitoring van de voortgang in de werkregio's
2. Rapportage van de voortgang in de provincies

1 Inleiding en aanpak

Conform de Deltawet rapporteert de Deltacommissaris jaarlijks over de voortgang in het Deltaprogramma. Hiervoor is op hoofdlijnen de "*Meten, Weten, Handelen*" systematiek ontwikkeld, waarmee ieder jaar wordt getoetst of het deltaprogramma op koers ligt of dat er moet worden bijgestuurd. Met deze systematiek wordt antwoord gegeven op vier bestuurlijke vragen:

1. zijn we op schema, voeren we de maatregelen conform planning uit ('output');
2. zijn we op koers, mogen we ervan uitgaan dat we met de geplande maatregelen de doelen tijdig realiseren ('outcome');
3. houden we rekening met andere belangen en ambities op andere beleidsterreinen ('integraal');
4. betrekken we bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers bij onze werkzaamheden ('participatief').

In 2017 is het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) vastgesteld en zijn 7 ambities geformuleerd. Deze 7 ambities hebben centraal gestaan in de uitvraag (zie bijlage 1) waarmee de voortgangsinformatie in de periode maart 2020– maart 2021 is opgehaald. Platform Samen Klimaatbestendig heeft uitvoering gegeven aan deze uitvraag door middel van interviews met werkregiotrekkers in het grootste deel van de werkregio's. Deze vorm heeft ruimte gegeven voor meer diepgaande vragen over waar klimaatadaptatie tegen grenzen aan loopt en over waar het DPRA (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen gezamenlijk) meer oog voor zou moeten hebben. Hierbij is nadrukkelijk vermeld –en uitgesproken- dat de rapportage bedoeld is om een zo juist mogelijk beeld te geven van de stand van zaken met betrekking tot de voortgang van de implementatie van de 7 ambities van DPRA. Ook biedt de aangeleverde informatie mogelijkheden voor kennisuitwisseling en praktijk ervaringen, binnen regio's alsook tussen regio's.

De uitvraag bestaat uit 14 vragen, verdeeld over de 7 ambities. Interviews hebben plaatsgevonden van begin februari 2021 tot april 2021. In de selectie van werkregiotrekkers om te interviewen is rekening gehouden met geografische spreiding en spreiding van groottes van gemeenten. Provincies, waterschappen en private partijen zijn minder bevroegd omdat zij vaak niet de rol van werkregiotrekker vervullen. Er is wel een beeld gecreëerd vanuit werkregio's en vanuit reguliere contacten vanuit Samen Klimaatbestendig. In totaal is gesproken met ambtenaren uit 34 verschillende werkregio's.

2 Algemeen beeld klimaatadaptatie

In vier jaar Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) is veel bereikt. Duidelijke doelstellingen rondom het uitvoeren van stresstest, risicodialoog en uitvoeringsagenda hebben ritme en bestuurlijke aandacht gebracht. Hierdoor zijn nieuwe netwerken gevormd binnen de eigen organisatie, tussen overheden en met externe stakeholders in het ruimtelijk en maatschappelijk domein. Ook zijn er al veel projecten klimaatadaptief uitgevoerd. Kortom: bewustwording is vergroot en er is ervaring met het thema klimaatadaptatie opgedaan.

Toch is er extra aandacht nodig om het momentum dat is gecreëerd te verzilveren. Klimaatadaptatie ondervindt in toenemende mate concurrentie van andere nieuwe thema's, aangewakkerd door budgettaire tekorten bij gemeenten. Klimaatadaptatie staat vaak teveel op een eiland, op het niveau van de eigen organisatie maar ook regionaal en landelijk. De werkregio is maar één van vele samenwerkingsverbanden. Daarbij wordt door een deel van de respondenten aangegeven dat klimaatadaptatie binnen de organisatie rust op één of enkele personen of een enkele afdeling, waardoor kennis en kunde kwetsbaar zijn en organisatiebreed geen verantwoordelijkheid voor het thema wordt gevoeld.

De capaciteit binnen organisaties wordt veelvuldig als knelpunt aangegeven. Soms wordt er door inhuur een impuls gegeven aan het thema, maar wanneer deze weer vertrekt vervalt de organisatie weer in oude patronen. Er wordt ook aangegeven dat het DPRA meer aandacht zou mogen hebben voor de bemensing en continuïteit van het thema ná de oplevering van de uitvoeringsagenda. Om het werken aan klimaatadaptatie te borgen moet een stap worden gezet van lineair project denken (hoe bereiken we de finish) naar cyclisch proces denken (hoe worden we elke race een stukje beter).

Om klimaatadaptatie op de lange termijn bestendig te maken herkennen de respondenten de huidige fase als hét moment om de doorwerking binnen de eigen organisatie te laten plaatsvinden. Het DPRA belandt hiermee in een nieuwe fase waarin andere competenties nodig zijn dan voor het uitvoeren van meer inhoudelijke documenten, waaraan de afgelopen jaren hard is gewerkt. Bijvoorbeeld competenties om het gesprek te voeren met collega's van het sociaal domein, strategisch te handelen binnen de eigen organisatie en samen op te trekken met externe stakeholders zoals stichtingen, woningcorporaties en ontwikkelaars.

Er zijn sterke regionale verschillen in de mate waarin bovenstaande thema's een rol spelen. Tussen werkregio's bestaan er grote verschillen in de manier waarop het DPRA wordt geïnterpreteerd. De verschillen in snelheid en ambitie tussen werkregio's maar vooral ook binnen werkregio's leveren uitdagingen op, bijvoorbeeld bij de aanvraag voor de impulsregeling. Over het algemeen is er in grotere steden meer capaciteit, strategische slagkracht en geld voor klimaatadaptatie. Werkregio's met een grote stad lopen daardoor vaak wat voor op werkregio's met alleen maar kleine gemeenten.

De lijn van vier jaar Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie kan worden doorgezet door het vizier op de lange termijn - klimaatbestendig in 2050 - te houden. Volgens respondenten heeft DPRA een rol om klimaatadaptatie boven de vierjaarlijkse (regionale) verkiezingscyclus uit te tillen, zoals bijvoorbeeld voor waterveiligheid het geval is. Door het vizier op de lange termijn te houden kan het DPRA ook flexibel inspelen op andere transities en regionale verschillen in snelheid en ambitie.

3 Voortgang per ambitie

Per ambitie is een meer gedetailleerd overzicht van de voortgang opgesteld. In dit overzicht is de aangeleverde informatie per ambitie geaggregeerd tot een landelijk eindbeeld. Dit is hoofdzakelijk een kwalitatieve weergave van de resultaten. Vervolgens is per ambitie een deelconclusie getrokken.

3.1 Kwetsbaarheden in beeld brengen

Als tussendoel is geformuleerd dat eind 2019 alle overheden de kwetsbaarheden in beeld hebben en dat de resultaten van de stresstesten openbaar worden gemaakt. In de vraagstelling is ingezoomd op het gebruik van deze stresstesten en of eventueel aanvullende stresstesten zijn uitgevoerd. Ook is gevraagd naar reactie op de 'bijsluiter stresstest'.

Voortgang

Zo goed als alle deelnemende overheden in de werkregio's hebben een stresstest voor hun hele grondgebied uitgevoerd voor alle klimaatdreigingen. In het afgelopen jaar heeft op enkele plekken een verdieping van de stresstesten plaatsgevonden of zijn extra thema's toegevoegd, bijvoorbeeld voor erfgoed, groen, bodemdaling, landschap, verzilting of een groene daken kanskaart. Deze zijn grotendeels openbaar beschikbaar.

Deelconclusie

We kunnen concluderen dat de uitvoering van de stresstesten is afgerond. Er is geen aanleiding om de koers te wijzigen. Op dit moment is de behoefte aan de bijsluiter stresstest niet concreet, maar het wordt gewaardeerd dat DPRA en CAS (Climate Adaptation Services) zich eigenaar voelen van beheer van stresstest en bijbehorende resultaten.

3.2 Risicodialoog voeren en strategie opstellen

Als tussendoel is geformuleerd dat eind 2020 alle overheden gebiedsgerichte dialogen hebben gevoerd en een strategie hebben bepaald. In de vraagstelling is ingezoomd op de partijen die zijn betrokken bij de risicodialoog, de uitdagingen waar men tegenaan liep en waar de uitkomsten van de risicodialoog voor gebruikt worden. Ook is gevraagd naar de ervaring met de routekaart risicodialoog.

Voortgang

Vrijwel alle regio's zijn begonnen met een vorm van dialogen en veel werkregio's zitten er middenin. De werkregio's zelf vinden dat ze voldoende voortgang op dit gebied maken. De manier waarop de risicodialoog wordt ingevuld verschilt sterk tussen werkregio's maar soms ook binnen werkregio's. Er wordt aangegeven dat er niet één risicodialoog wordt gevoerd, maar meerdere risicodialogen in verschillende samenstellingen. De eerste risicodialoog is een goede aanleiding om in contact te komen met partners en collega's waar nog weinig contact mee is en wordt gebruikt voor bewustwording over gezamenlijke opgave. Daaropvolgende risicodialogen focussen vaak meer op thema's.

Het betrekken van partijen bij de risicodialoog gaat over het algemeen goed, zeker regionale overheden weten elkaar goed te vinden. Partijen die lastiger te betrekken zijn, geven aan dat ze worden overvraagd op het thema klimaatadaptatie maar ook vanuit andere transities. Landelijke organisaties worden in heel veel verschillende werkregio's gevraagd, en waar regionale samenwerkingsverbanden andere grenzen hanteren voor andere onderwerpen (zoals RES) wordt aanhaken ook door regionale partijen soms als ingewikkeld en intensief ervaren.

Het betrekken van vitaal en kwetsbaar gebeurt maar op enkele plekken op deelonderwerpen. Dit wordt deels veroorzaakt door onduidelijkheid over eigenaarschap: het Rijk blijft verantwoordelijk en Veiligheidsregio's ervaren geen strakke opdracht.

Naast overheden worden ook woningcorporaties, GGD, bewoners en in sommige gevallen organisaties op bedrijventerreinen benaderd, dit gaat over het algemeen goed. Het betrekken van commerciële partijen is voor velen wel een worsteling omdat hier vaak ook andere (commerciële) belangen spelen. Bij werkregio's die voorop lopen zijn er juist goede stappen gezet met de bijvoorbeeld de tuinbranche en op regionaal niveau met brancheverenigingen zoals de ZLTO.

De uitkomsten van de risicodialoog worden veelal gebruikt in het eigen handelen van deelnemers van een risicodialoog. De keuze van deelnemers heeft een sterke invloed op de uitkomst van de risicodialoog. Ook is er in 5 tot 10 regio's een RAS opgesteld, maar sommige werkregio's vinden het lastig om te bepalen voor welke uitdagingen er regionale samenwerking nodig is. Ook wordt er vaak benadrukt dat de risicodialoog niet 'af' is, maar een doorlopend proces. De continuïteitsborging van de relaties blijft een aandachtspunt.

Deelconclusie

Overall in het land worden heel veel verschillende risicodialogen gevoerd waarvan nut en noodzaak door werkregio's wordt onderstreept. Aandachtspunten zijn de veelheid aan regionale overleggen, het contact met vitaal en kwetsbaar en landelijke organisaties en de continuïteitsborging van het relatiebeheer, ook wanneer de risicodialogen en uitvoeringsagenda's voorbij zijn.

3.3 Uitvoeringsagenda opstellen

Als ambitie is in het Deltaprogramma 2021 opgenomen dat in 2020 en 2021 alle overheden een uitvoeringsagenda zullen opstellen. In de vraagstelling is ingezoomd op de vraag of er een bestuurlijk vastgestelde uitvoeringsagenda is en zo niet wanneer deze naar verwachting wordt opgeleverd.

Voortgang

Er zijn enkele uitvoeringsagenda's bestuurlijk vastgesteld op werkregio niveau. De meeste werkregio's verwachten dit jaar een uitvoeringsagenda vast te stellen. De uitvoeringsagenda wordt in een aantal werkregio's gebruikt als aanvraag voor de impulsregeling. Hiermee is de impulsregeling een stimulans gebleken.

Vaak worden uitvoeringsagenda's opgesteld op het niveau van gemeenten, waarbij klimaatadaptatie wordt verankerd in bestaande documenten zoals het GRP, het groenbeheerplan of programma's van eisen voor nieuwbouw en renovatie of duurzaamheidsplannen. Waterschappen en provincies zetten vaak een programma op voor klimaatadaptatie. Dit programma is gericht op de eigen taken, maar ook vaak faciliterend en stimulerend naar anderen.

Deelconclusie

Een klein deel van de werkregio's heeft al een uitvoeringsagenda opgesteld, en vaak worden deze uitvoeringsagenda's binnen de gemeenten opgesteld. De meeste werkregio's geven aan dat ze dit jaar verwachten een uitvoeringsagenda op te leveren.

3.4 Meekoppelkansen benutten

Gevraagd is in hoeverre bij het beheer van riolering, groen, infrastructuur of gebouwen (Bestaand areaal) rekening gehouden wordt met de mogelijke effecten van klimaatverandering. Ook is gevraagd of het grondgebied in 2020 klimaatadaptiever is geworden en of er al concrete maatregelen worden uitgevoerd.

Voortgang

Meekoppelkansen worden projectmatig in veel werkregio's benut, met name collega's op het gebied van groen en wateroverlast worden goed gevonden. Ook wordt aangegeven dat er al heel veel goed werd gedaan zonder het specifiek klimaatadaptatie te noemen. Sommige regio's geven aan dat meekoppelen de enige manier is hoe klimaatadaptatie maatregelen worden genomen. Toch blijkt het soms ook lastig om vroeg in het ruimtelijke ordening proces klimaatadaptatie in te voegen. De werkregiotrekkers geven gemiddeld genomen aan dat in iets minder dan de helft van de projecten klimaatadaptatie wordt meegenomen, maar dit verschilt sterk per gemeente/organisatie. Om dit aantal te verhogen moet worden vooral gekeken naar het verankeren van ruimtelijke adaptatie in de gehele organisatie, zowel bestuurlijk, beleid, uitvoering en beheer.

Op de vraag of het grondgebied klimaatadaptiever is geworden wordt door een aantal werkregiotrekkers aangegeven "ja, klimaatadaptatie is in een aantal projecten meegenomen" of "ja, klimaatadaptatie zit in de standaard werkwijze". Veel werkregiotrekkers kunnen deze vraag moeilijk beantwoorden, omdat zij geen objectieve meetmethode tot hun beschikking hebben om de klimaat adaptiviteit van het grondgebied te meten.

Naar aanleiding van de vraag of er al concrete projecten zijn uitgevoerd die mogelijk als voorbeeld kunnen dienen zijn veel projecten aangedragen. Een selectie van deze projecten zal op de website van het klimaatadaptatieportaal worden getoond.

Door een aantal repondenten wordt aangegeven dat klimaatadaptatie en andere (transitie)opgaven elkaar niet altijd versterken, en soms zelfs tegengesteld zijn. Dit geldt zowel voor de ruimte in de ondergrond als bovengronds.

De impulsregeling wordt door een aantal werkregiotrekkers aangehaald als stimulans om klimaatadaptatie mee te koppelen en te implementeren. Er bestaat wel een zorg over de verschillende snelheden van overheden, waardoor mogelijk veel impuls gelden bij voorlopers terechtkomt.

Deelconclusie

Meekoppelkansen worden over het algemeen goed benut, klimaatadaptatie wordt in ongeveer de helft van de projecten meegenomen. De uitdaging zit vooral in hoe te handelen bij tegengestelde belangen. De impulsregeling heeft een positief effect op het benutten van meekoppelkansen. Door ruimtelijke adaptatie te verankeren in de gehele organisatie, zowel bestuurlijk, beleid, uitvoering en beheer kunnen meekoppelkansen beter worden benut. Dit heeft een sterk raakvlak met de ambitie reguleren en borgen.

Het lijkt niet nodig om extra middelen in te zetten t.b.v. deze ambitie.

3.5 Ruimtelijke adaptatie in beleid verankeren, reguleren en borgen

In het Deltaprogramma 2021 staat dat ruimtelijke adaptatie vanaf 2020 wordt verankerd in al het beleid en handelen, waarbij de omgevingsvisies van het Rijk (2020), Provincies (2022) en Gemeenten (2024) specifiek worden genoemd. In de uitvraag is gevraagd of klimaatadaptatie in omgevingsbeleid (omgevingsvisie, omgevingsvergunningen) is opgenomen.

Voortgang

Ruimtelijke adaptatie is nog niet overal helemaal geborgd. Vaak zijn er in een werkregio een of een paar voorlopers waar klimaatadaptatie in omgevingsbeleid is verankerd. In veel werkregio's wordt klimaatadaptatie wel in omgevingsvisies genoemd, maar nog op abstracte manier.

Een aantal werkregiotrekkers geeft aan dat de slagkracht binnen de organisatie ontbreekt om reguleren en borgen binnen de organisatie zelf vorm te geven. Zoals ook aangegeven bij ambitie 4 "meekoppelkansen benutten" wordt in minder dan de helft van de projecten klimaatadaptatie meegenomen. Landelijke bouwstenen zoals de handreiking decentrale regelgeving helpen, maar kunnen niet goed vertaald worden naar de implementatie als de capaciteit ontbreekt.

Voor de nieuwere thema's hitte en droogte bestaat behoefte aan meetbare indicatoren en nationale of regionale kaders waarmee getoetst kan worden of de huidige waarde acceptabel is. Ook is de verantwoordelijkheid voor thema's zoals hitte en droogte vaak niet duidelijk binnen een organisatie of werkregio. Door meerdere werkregio's wordt aangegeven dat een aanpassing van het bouwbesluit met betrekking tot hitte nuttig is. Dit kunnen zij lastig op lokale schaal ontwerpen. In een enkele regio worden handreikingen opgesteld als aanvulling op het bouwbesluit, ook voor de andere dreigingen dan hitte. Deze handreikingen hebben tenminste geleid tot een bouwconvenant adaptief bouwen en andere convenanten zijn in voorbereiding.

Deelconclusie

Het verankeren, reguleren en borgen van klimaatadaptatie vergt in de komende jaren nog aandacht vanuit het DPRA. Waar nodig worden landelijke richtlijnen en standaarden gewaardeerd. In een klein deel van de organisaties is klimaatadaptatie in omgevingsbeleid verankerd, maar dit is vaak nog op abstract niveau. De doorwerking van klimaatadaptatie binnen de eigen organisatie in al het handelen vergt ook nog aandacht. Landelijke bouwstenen zoals de handreiking decentrale regelgeving helpen, maar procesondersteuning is mogelijk nog nodig om het te implementeren in de eigen organisatie.

3.6 Handelen bij calamiteiten

In de uitvraag is opgenomen of men weet wat te doen wanneer er toch schade optreedt door een van de klimaatdreigingen. Specifiek is gevraagd of er contact met de veiligheidsregio en beheerders van vitale en kwetsbare functies bestond en zo ja op welke manier.

Voortgang

Het handelen bij calamiteiten is per dreiging anders ingericht. Plannen voor wateroverlast en in toenemende mate droogte bestaan in de meeste veiligheidsregio's. In enkele werkregio's zijn ook hitteplannen gemaakt. Op lokaal niveau zijn echter weinig hitteplannen of noodweer plannen gemaakt.

Het betrekken van vitaal en kwetsbaar gebeurt maar op enkele plekken op deelonderwerpen. Dit wordt deels veroorzaakt door onduidelijkheid over eigenaarschap: het Rijk blijft verantwoordelijk en veiligheidsregio's hebben een specifieke rol als het gaat om crisismanagement en risicobeheersing.

Deelconclusies

Handelen bij calamiteiten lijkt geen knelpunt te vormen op regionaal niveau, op lokaal niveau behoeft handelen bij calamiteiten wel aandacht. Ook is er weinig contact tussen beheerders van vitale en kwetsbare functies en de werkregio's. Goede contacten met veiligheidsregio's zijn wenselijk omdat zij deze contacten en relevante informatie vaak wel hebben.

3.7 Stimuleren en faciliteren

Het Deltaprogramma heeft als ambitie voor zichzelf om de vele verschillende deelnemers in het Deltaprogramma te stimuleren en faciliteren. Dit wordt gedaan door middel van kennisontwikkeling (bijv. pilots) kennisdeling (NKWK, Platform Samen Klimaatbestendig, DPRA website etc.), proces ondersteuning (procesgeld 2019-2020, ondersteuningsprogramma klimaatadaptatie VNG) en financiële middelen om de uitvoering te versnellen.

In de vraagstelling is niet direct naar een van deze stimuleringsinstrumenten gevraagd. In plaats daarvan is gekozen voor twee open vragen, met als doel de focus te verleggen van "liggen we op schema?" naar "doen we nog het juiste?". Dit waren de volgende vragen. 1) Waar loopt klimaatadaptatie tegen de grenzen aan in jullie regio? En is dat overal, of alleen bij specifieke gemeenten? 2) Waar zou het DPRA meer oog voor moeten hebben?

Voortgang

Werkregiotrekkers geven vaak aan dat klimaatadaptatie tegen grenzen aan loopt in de omschakeling van projectmatig met een vierjaarlijkse horizon naar cyclisch lange termijn werken. Klimaatadaptatie is nog sterk is belegd bij de 'doeners' binnen de organisatie, terwijl er nu meer strategische competenties nodig zijn. Deze interne doorwerking kost tijd en aandacht en er wordt aangegeven dat het DPRA hier op dit moment nog niet genoeg aandacht voor heeft.

Er wordt aangegeven dat meer van het verbindende werk dat door DPRA wordt georganiseerd nodig is om de aandacht en interne doorwerking te behouden. Daarnaast wordt aangegeven dat het meer gezicht geven van het DPRA in de werkregio's zou helpen. Als goed voorbeeld wordt genoemd het 'rondje langs de velden' voor de impulsregeling.

De impulsregeling wordt door veel werkregio's in positieve zin benoemd. Het is een doel om naartoe te werken en geeft aandacht binnen de eigen organisatie. Er wordt wel gewaarschuwd voor regionale verschillen. Niet alle werkregio's zijn even ver en dat kun je ook niet verwachten.

Het eigenaarschap van klimaatadaptatie in het algemeen en de afstemming met andere transities worden als aandachtspunten voor het DPRA meegegeven. De vele regionale overleggen volgen vaak verschillende bestuurlijke grenzen, dit vereist veel afstemming. Een aantal werkregio's geeft aan dat het wenselijk is dat er op DPRA niveau meer afstemming met andere transities plaatsvindt.

Deelconclusie

De impulsregeling wordt door de werkregio's positief ontvangen. Vanuit de regio is er een vraag naar ondersteuning voor de strategische (interne) doorwerking van klimaatadaptatie. Daarbij wordt aangegeven dat klimaatadaptatie tegen grenzen aan loopt in de omschakeling van projectmatig en met een vierjaarlijkse horizon naar cyclisch lange termijn werken. Daarnaast wordt er naar het DPRA gekeken voor afstemming op hoger niveau met andere transities.

3.8 Praktijkvoorbeelden

Gevraagd is naar uitgevoerde of nog in uitvoering zijnde projecten of maatregelen, waarbij ook gevraagd is of deze illustratief kunnen zijn voor opname in het DP2022.

Voortgang

De uitvraag heeft een lijst van tientallen voorbeeldprojecten opgeleverd.

Deelconclusie

Geen. De aangeleverde voorbeeldprojecten worden zoveel mogelijk opgenomen op de voorbeeldenkaart op www.ruimtelijkeadaptatie.nl/voorbeelden.

4 Conclusies

Op basis van de resultaten van de uitvraag 2021 kunnen onderstaande conclusies getrokken worden:

1. Het DPRA betreft een iteratief proces waarbij continu gewerkt moet worden aan bewustwording, urgentie, duiding en handelingsperspectief. Dit vraagt tijd, capaciteit en aandacht binnen organisaties op alle schaalniveaus en met betrokkenheid van vele sectoren. Hiervoor zijn andere (meer strategische) vaardigheden nodig, welke niet altijd beschikbaar zijn.
2. De stresstesten zijn in vrijwel alle werkregio's afgerond.
3. Overall in het land worden heel veel verschillende risicodialogen gevoerd waarvan nut en noodzaak door werkregio's wordt onderstreept. Aandachtspunten zijn de veelheid aan regionale overleggen, het contact met vitaal en kwetsbaar en landelijke organisaties en de continuïteitsborging van het relatiebeheer, ook wanneer de risicodialogen en uitvoeringsagenda's voorbij zijn.
4. Een klein deel van de werkregio's heeft al een uitvoeringsagenda opgesteld, en vaak worden deze uitvoeringsagenda's binnen de gemeenten opgesteld. De meeste werkregio's geven aan dat ze dit jaar verwachten een uitvoeringsagenda op te leveren.

5. Meekoppelkansen worden over het algemeen goed benut op projectbasis. Klimaatadaptatie wordt nog niet in alle projecten meegenomen, de oplossing hiervoor lijkt vooral in ambitie reguleren en borgen te zitten. De impulsregeling heeft een positief effect op het benutten van meekoppelkansen.
6. Handelen bij calamiteiten lijkt geen knelpunt te vormen. Wel is er weinig contact tussen beheerders van vitale en kwetsbare functies en de werkregio's. Contacten met veiligheidsregio's over calamiteiten en uitval van vitale functies zijn wenselijk.
7. Stimuleren en faciliteren: De impulsregeling wordt door de werkregio's positief ontvangen. Vanuit de regio is er een vraag naar ondersteuning voor de strategische (interne) doorwerking van klimaatadaptatie. Daarbij wordt aangegeven dat klimaatadaptatie tegen grenzen aan loopt in de omschakeling van projectmatig en met een vierjaarlijkse horizon naar cyclisch lange termijn werken. Daarnaast wordt er naar het DPRA gekeken voor afstemming op hoger niveau met andere transitie's.
8. Het verankeren, reguleren en borgen van klimaatadaptatie vergt in de komende jaren nog aandacht vanuit het DPRA. Waar nodig worden landelijke richtlijnen en standaarden gewaardeerd, zoals bijvoorbeeld voor het bouwbesluit voor hitte. In een klein deel van de organisaties is klimaatadaptatie in omgevingsbeleid verankerd, maar dit is vaak nog op abstract niveau. Landelijke bouwstenen zoals de handreiking decentrale regelgeving helpen voor de doorwerking van klimaatadaptatie binnen de eigen organisatie, maar procesondersteuning is mogelijk nog nodig.
9. In het kader van bijna alle ambities wordt aandacht gevraagd voor regionale verschillen. Er kan niet van elke werkregio en elke gemeente of waterschap hetzelfde worden verwacht en verschillende werkregio's hebben verschillende ondersteuningsbehoeften.

DEEL 2: Klimaatadaptatie in provincies 2020

In 2020 zijn door de gezamenlijke provincies weer belangrijke stappen gezet om een bijdrage te leveren in het klimaatadaptatiever maken van Nederland. Gezamenlijk is de IPO-position paper 'Naar een klimaatbestendig Nederland' (bijlage) opgesteld waarin provincies hun gezamenlijke inspanning beschrijven en aangeven wat ze hierbij van andere partners verwachten.

Naar klimaatbestendige provincies

Provincies borgen in toenemende mate de uitgangspunten van klimaatadaptatie in eigen Klimaatadaptatiebeleid, in Omgevingsvisies en -verordeningen en/of maken klimaatadaptatie onderdeel van hun reguliere bedrijfsvoering. Er waren eerst alleen klimaatadaptatieprogramma's in [Zuid-Holland \(2018\)](#) en [Overijssel \(2018\)](#). In 2020 zijn daar bijgekomen:

- Utrecht met het [Programma Klimaatadaptatie 2020-2023 'Op weg naar een klimaatbestendig Utrecht', september 2020](#).
- Brabant die voor de zomer 2020 **de Visie klimaatadaptatie Brabant**, inclusief de uitwerking van de bestuursopdracht 'Stoppen van de verdroging met een waterrobuust inrichting van Brabant' hebben vastgesteld. Brabant en Limburg werken cyclisch samen aan een gezamenlijk **Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie Zuid-Nederland** om Noord-Brabant en Limburg klimaatbestendig en waterrobuust in te richten.
- Noord-Holland heeft in februari 2020 de [notitie Klimaatadaptatie Noord-Holland Bouwstenen voor een provinciale aanpak](#) vastgesteld met doelen en uitgangspunten t/m 2023.
- Zeeland heeft met de gezamenlijke Zeeuwse overheden in december 2020 de concept Klimaatadaptatiestrategie Zeeland opgesteld. [Aanpak klimaatadaptatie | Zeeland](#).
- In Gelderland is september 2020 het beleidskader Klimaatadaptatie van Gelderland vastgesteld
 - met de ambitie om in 2050 klimaatbestendig te zijn. In april 2021 is het bijbehorend actieplan vastgesteld.

In 2020 zijn Groningen, Drenthe en Gelderland gestart met het opstellen van programma's klimaatadaptatie, resulterend in:

- Groningen heeft de ['Startnotitie Klimaatadaptatie'](#) (www.provinciegroningen.nl/actueel/nieuwsartikel/provincie-aan-de-slag-met-aanpassingen-voor-klimaatverandering/)
- Drenthe maart 2021, [Dit zijn de plannen van de provincie om klimaatverandering op te vangen - RTV Drenthe](#);
- Provincie Gelderland stelt voor de zomer een klimaatadaptatieprogramma (beleidskader en actieplan) vast met als streven om in 2023 klimaatbestendig denken en doen – met behulp van een financieel zetje - te verankeren in de vijf thema's: Hitte, Wonen, Wegen, Groene Steden, Bodem en Water.

In Fryslân wordt al jaren lang samen met Wetterskip en de Friese gemeenten gewerkt aan klimaatadaptatie als onderdeel van het Bestuursakkoord Water en Klimaat (op dit moment het 3^e FBWK 2021-2026). FBWK valt onder het Regionaal Overleg Rijn Noord en Nedereems waarin o.a. met de provincies Groningen en Drenthe wordt samengewerkt aan klimaatadaptatie.

Klimaatadaptatie is ook een leidend thema in het Regionaal Waterprogramma Fryslân.

In de overige provincies als Groningen, Flevoland en Limburg, hebben geen apart programma klimaatadaptatie. In alle provincies krijgt een klimaatadaptief watersysteem aandacht via de zoetwaterregio's met bijbehorende omvangrijke investeringen.

In grote lijnen bevatten de provinciale beleidsprogramma's doelen als:

1. Bevorderen van bewustwording en stimuleren van gedragsverandering t.a.v. klimaatadaptatie
2. In praktijk brengen van klimaatadaptatie door ondersteuning van concrete fysieke maatregelen, pilots, voorbeeldprojecten en innovaties
3. Het verankeren van klimaatadaptatie als integraal onderdeel van het eigen beleid en handelen.
4. Een bijdrage leveren aan stresstesten, risicodialogen en uitvoeringsprogramma's en ondersteuning van de DPRA-werkregio's. De provincie Noord-Brabant pakt hierbij zelfs een regisserende/ coördinerende rol in het gebiedsoverleg van de 13 DPRA-werkregio's (9 in Noord-Brabant, 4 in Limburg).
5. Het versterken van kennis klimaatadaptatie en opbouwen van monitoringsgegevens rond effectiviteit van maatregelen.

Bijgaand de nadere invulling in 2020 van de genoemde thema's uit het position paper:

- *Provincies werken actief aan het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie* door een bijdrage te leveren (financieel of in natura) aan de totstandkoming van regionale adaptatiestrategieën met o.a. subsidies voor stresstesten, adaptatiedialogen en klimaatadaptatieprojecten van gemeenten (of werkregio's). Er zijn bijdrageregelingen in o.m. Noord-Brabant voor klimaatadaptatieprojecten in de Uitvoeringsagenda's van de werkregio's, maar ook bijv. Uitvoeringsprogramma's Klimaatadaptatie Zuid-Nederland. Soms wordt met natuur, biodiversiteit en gezonde leefomgeving gewerkt aan een gezamenlijke subsidieverordening waar partijen een beroep op kunnen gaan doen voor projecten op het gebied van klimaatadaptatie.
- *Provincies doen aan regionale kennisontwikkeling en -deling*. Voorbeelden hiervan zijn:
 - Groningen stond van 19 tot en met 25 januari 2021 internationaal in het teken van klimaatadaptatie met de Klimaat Adaptatie Week. De informatie en netwerken vanuit deze Klimaat Adaptatie Week is terug te vinden op <https://klimaatadaptatiegroningen.nl/>
 - Noord-Holland die kennis en expertise levert voor het opzetten van de risicodialogen.
 - In Utrecht is een Taskforce klimaatadaptatie ingevoerd om kennis uit te wisselen tussen alle partijen in de regio (naast werkregio's, gemeenten, waterschappen, ook maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, etc.).
 - In Brabant is een apart spoor voor het betrekken van de samenleving bij de wateropgave en klimaatadaptatie via de aanpak Design thinking.
 - Een bijdrage leveren aan het verder ontwikkelen van het klimaatportaal Klimaatadaptatienederland.nl (door bijvoorbeeld Overijssel). Hierbij maken sommige provincies een regionaal portaal - www.klimaatadaptatiebrabant.nl - samen met de gemeenten met daarin gemeentelijke producten klimaatadaptatie.
 - Het opzetten van een monitoringssystematiek, zowel t.a.v. output als outcome, in samenwerking met werkregio's, waterschappen en gemeenten.
 - In Limburg vindt kennisopbouw en -uitwisseling plaats via de ambtelijke en bestuurlijke Klimaatadaptatie Tafel Limburg. Hierin zitten naast de gemeenten en het waterschap, ook het waterleidingbedrijf, veiligheidsregio's, RWS, ProRail, diverse terreinbeherende organisaties en verschillende milieu-, natuur-, recreatie- en landbouworganisaties.
 - Gelderland die samen met WUR-onderzoek heeft gedaan naar duurzame ecologische structuren in stedelijk gebied.
 - Tot slot wordt samen met andere provincies onderzoek gedaan naar klimaateffectmonitoring. En samen met werkregio's, waterschappen en gemeenten een monitoringssystematiek opgezet, zowel voor output als outcome.
- *Provincies borgen uitgangspunten klimaatadaptatie* door de verankering van klimaatadaptatie in lopende en nieuwe provinciale programma's, zoals bijvoorbeeld het Bodem en Waterprogramma, Uitvoeringsprogramma's rondom de Nieuwe Hollandse Waterlinie, sportbeleid, bouwopgave, infrastructuur, landbouwbeleid. In het coalitieakkoord van Overijssel zijn speerpunten benoemd voor de aanpak van hitte, droogte en wateroverlast en wordt meegewerkt aan de gebiedsgerichte (regionale) klimaatadaptatiestrategieën.
- De provincie Utrecht en Brabant zijn met het ministerie van IenW, partij bij de subsidieaanvraag klimaatadaptatie bij het Europese LIFE-IP. Overijssel neemt al deel in CATCH – INTERREG-project voor klimaatadaptatie in middelgrote steden. Brabant neemt deel aan verschillende Europese projecten en pilots rond klimaatrobuuste beeklandschappen.
- In de meeste provincies heeft klimaatadaptatie inmiddels een grondslag in de omgevingsvisie. In de provincies Zuid-Holland en Noord-Holland is klimaatadaptatie inmiddels ook op verordeningsniveau verankerd. Ook in de regionale waterprogramma's die de provincies aan het opstellen zijn, wordt klimaatadaptatie meegenomen.

Klimaatbestendig en waterrobuust Wonen en Energietransitie en klimaatakkoord/warmtetransitie

- Provincies hebben het thema locatiekeuze nieuwe investeringen geagendeerd n o.a. op het Deltacongres 2020.
- Het initiatief van Zuid-Holland, Utrecht, Overijssel en MRA om – i.s.m. BZK – te komen tot landelijke opschaling naar klimaatadaptieve nieuwbouw.
- Agenderen van warmtetransitie o.a. via bijdrage Deltacongres 2020 en ondertekening door IPO van Intentieverklaring Koeling Gebouwen (22 april 2021).
- Provincies organiseren themabijeenkomsten over o.a. hittestress. Voor bijv. alle Utrechtse gemeenten is hierbij de ambitie te komen tot een hittebeleidsplan. Provincie Gelderland organiseerde de 'week van de hitte'.
- Door provincies in de Randstad zijn/worden provinciebrede afspraken gemaakt met de hele bouwketen en alle betrokken actoren zowel t.a.v. nieuwbouw als bestaande bouw als onderdeel van een Convenant Duurzaam Bouwen. Hierin worden ook thema's als energietransitie en circulaire economie meegenomen. In Noord-Holland maakt klimaatadaptatie onderdeel uit van de provinciale woonakkoorden.
- Noord-Holland en Flevoland zijn partners van de Metropool Regio Amsterdam (MRA) en bijbehorend programma Klimaatadaptatie. Klimaatadaptatie is opgenomen als belangrijke integrale opgave van de verstedelijkingsstrategie. Resultaten voor 2020 zijn: een onderzoek om klimaatadaptatie een vast onderdeel van de integrale investeringsbeslissingen in gebiedsontwikkelingsprocessen te laten zijn Een Handreiking Klimaatbestendige nieuwbouw.
- Utrecht werkt samen met de NMU aan het stimuleren van groene daken door aanbieden scans en bieden van ondersteuning.
- Overijssel maakt slimme koppelingen tussen klimaatadaptatie en andere maatschappelijke opgaven als natuurinclusieve en klimaatadaptieve woningbouw.
- Gelderland maakt met partners afspraken over groene wijken en hittevrije woningen. En legt klimaatslimme wegen aan en onderhoudt ze.

Waterrobuuste inrichting en waterrobuust gebruik van Nederland

- In de Zoetwaterregio's leveren provincies hun bijdrage aan een klimaatrobuust watersysteem. Werd in de 1^e fase gewerkt aan de verbetering van de wateraanvoer en tegengaan van verzilting. Dit laatste binnen het Zoet Zout knooppunt waarbij de inspanningen gebundeld worden met die van waterschappen en drinkwaterbedrijven. Voor de 2^e fase zijn de maatregelen gericht op zoetwaterbeschikbaarheid met maatregelen voor het vasthouden van water. Genoemde maatregelen zijn: flexibel peilbeheer, beekherstel, regelbare en onderwaterdrainage, afkoppelen verhard oppervlak en verbeteren bodemstructuur, maar ook ingrijpendere maatregelen als het aanpassen van het grondgebruik en de opslag van water onder de grond. Kenmerkend is de veelal gebiedsgerichte aanpak.
- Op de Hoge zandgronden van o.a. Brabant, Limburg, Gelderland, Overijssel, wordt gebiedsgericht gewerkt aan een klimaatadaptief watersysteem. Bijvoorbeeld Brabant pakt klimaatadaptatie op via een gebiedsgerichte groenblauwe aanpak. *Op basis van opgaven voor water, natuur en stikstof wordt gezocht naar gebieden waar opgaven, middelen en maatregelen effectief gestapeld kunnen worden en synergie kan worden bereikt.* Gebieden worden onderscheiden, waarin de opgaven rond KRW, de realisatie van het natuurnetwerk, klimaatadaptatie, nieuwe perspectieven voor de landbouw en andere majeure opgaven als de stikstofaanpak in samenhang worden opgepakt. Dit alles in afspraak met de vier waterschappen in Brabant (1 koepel en 4 maatwerkovereenkomsten). Limburg heeft het project Limburgse Integrale Watersysteem Analyse (LIWA) waarin zij samen met waterschap en stakeholders op stroomgebiedsniveau maatregelen hebben verkend die bijdragen aan het tegengaan van verdroging en wateroverlast en bijdragen aan verbetering van waterkwaliteit.
- Klimaatadaptatie en bodemdaling hebben/krijgen in 'Laag-Nederland' een stevige verankering in Omgevingsvisies, -verordeningen en/of regionale waterprogramma's met een eigen beleidsbeslissing en in enkele provincies zelfs met inbedding in beleidsbeslissingen rond m.n. infrastructuur en bouwen/nieuwe gebiedsontwikkelingen.

Vitaal landelijk gebied; toekomstbestendige natuur, landschap en landbouw

- Samen met de ministeries van LNV en IenW, de UvW en VNG is door IPO gewerkt aan de implementatie van de Actielijnen Klimaatadaptatie van/met natuur via de bestaande beleidsprogramma's, uitvoeringsprogramma's en instrumentaria.
- Door IPO/gezamenlijke provincies zijn aanbevelingen uit de Beleidstafel Droogte uitgevoerd zoals het vastleggen van de categorie 1 natuur t.b.v. de verdringingsreeks zoetwater en is onderzoek gedaan naar de schade van onttrekkingen op natuur bij droogte.
- In Noord-Holland is een klimaatstresstest uitgevoerd naar de effecten op de landbouw en natuur boven het Noordzeekanaal (door de WUR/Sweco). In een miniconferentie Landbouw en Natuur is met stakeholders een dialoog gevoerd over de uitkomsten van het onderzoek. De uitkomsten van de stresstest worden meegenomen in de gebiedsprogramma's. Ook is in de Noord-Hollandse provinciale voedselvisie en het provinciale Masterplan Biodiversiteit klimaatadaptatie als integrale opgave meegenomen.

Vitale en Kwetsbare functies en netwerken klimaatproof maken inclusief de Regionale bereikbaarheid

- Overijssel coördineert namens de gezamenlijke provincies de klimaatadaptieve risicobeheersing van de regionale infrastructuur als vitale en kwetsbare functie. Een voorbeeld van de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven is Noord-Holland die in 2020 voor de provinciale wegen een klimaatstresstest heeft uitgevoerd. Samen met Veiligheidsregio's stelt Noord-Holland nu evacuatieprofielen op en verbetert de overstromingsmodellering, dit levert inzicht op voor handelingsperspectieven bij overstromingen in de vorm van evacuatie en ruimtelijke inrichting van gebieden. In 2020 heeft Noord-Holland als onderdeel van de Metropoolregio Amsterdam een position paper V&K opgesteld en een risicodialoog V&K uitgevoerd. Maar ook een Gelderland die een Klimateffectatlas Gelderse Infrastructuur heeft opgesteld, Klimaatadaptatie heeft verankerd in Trajectprogrammering en Klimaatadaptatie onderdeel heeft gemaakt van duurzame aanbesteding wegebouw.
- Het IPO heeft met VEWIN en ministerie van IenW in 2020 de Verkenning naar een 'klimaatbestendige Drinkwatervoorziening' afgerond, die begin 2021 verschijnt. Hierin hebben de gezamenlijke provincies en drinkwaterbedrijven hun adaptatiestrategie gepresenteerd om tot 2040 over voldoende drinkwater van voldoende kwaliteit te beschikken. Hiertoe zijn naast aanvullende strategische voorraden, ook waterbesparing en alternatieve bronnen benoemd.

Klimaatadaptief inrichten

Klimaatadaptatie is in toenemende mate randvoorwaardelijk geworden voor de ruimtelijke inrichting. Naast vele andere opgaven, vraagt ook het veranderende klimaat om ingrijpende maatregelen die ruimte nodig hebben. Voor een klimaatrobuust watersysteem betekent dat de omschakeling van 'peil volgt functie' naar 'functie volgt peil' in het ruimtelijk- en waterbeleid. Dit is voor steeds meer provincies een belangrijk onderdeel van de nieuwe Omgevingsvisie. In veel Omgevingsvisies en -verordeningen - die in ontwikkeling zijn of al zijn vastgesteld - is klimaatadaptatie opgenomen. Sommige provincies hebben gekozen voor een beleidsneutrale omzetting, maar dan krijgt ruimtelijke adaptatie een plek in de Regionale Waterprogramma's. Hierbij worden de consequenties en bijbehorende keuzes in beeld gebracht en besproken in samenspraak met de gebruikers en betrokken partners. Hierbij is het vooral belangrijk dat 'functie volgt peil' aan de voorkant in alle ontwikkelingen wordt meegenomen.

Bijlage:

1. IPO position paper 'Naar een klimaatbestendig Nederland'.
2. Overzicht Klimaatadaptatie in provinciaal Omgevingsbeleid

BIJLAGE 1: Uitvraag en toelichting monitoring voortgang DPRA ten behoeve van DP2022

Vragen waar we antwoord op zouden willen hebben om landelijk beeld te krijgen

Wat is er in 2020 aan stresstesten gedaan ?

Wat voor stresstesten zijn uitgevoerd ?

Hoe worden ze gebruikt ?

(hierover gaat al een brief uit, optioneel) Zijn de uitkomsten van de stresstest openbaar ?

Zo nee, wat is de belemmering? Wat is er nodig om dat te doen?

Is er nog een behoefte tav de bijsluiter stresstest ?

Hoe lopen de risicodialogen? Welke rol speelt corona ?

-Wat zijn ervaringen en waar liep je tegenaan ?

-Is de routekaart behulpzaam ?

Is er een ambitie bepaald en bestuurlijk vastgesteld ?

Ja

Nee

Is er een uitvoeringsagenda ?

Ja

Ja, deze is ook bestuurlijk vastgesteld

Nee, deze wordt XX verwacht

Is het grondgebied klimaatadaptiever geworden in 2020?

Nee

Ja: dit blijkt uit:

Er worden concrete maatregelen uitgevoerd

Ja

Start 2e helft 2021

Start in 2022

Start in 2023

Welk project of maatregel is uitgevoerd/in uitvoering die als goed voorbeeld kan dienen voor anderen? (om eventueel te illustreren in het deltaprogramma)

Wordt de stresstest gebruikt bij het opstellen van het riolerings- of groenplan in uw gemeente? Of bij beheer en onderhoud van infrastructuur, gebouwen etc.

Ja bij alle projecten/plannen in 2020

Bij de helft van de projecten/plannen

Paar projecten/plannen

Nee, want...

Wordt bij de ontwikkeling van nieuwe plannen (bijvoorbeeld woningbouw, openbare ruimte, infrastructuur, energietransitie) rekening gehouden met de mogelijke effecten van klimaatverandering?

Ja, op deze wijze:

Nee

Is ruimtelijke adaptatie en het beperken van de gevolgen van klimaatverandering verankerd in uw omgevingsbeleid?

Ja

Nee

Weet u wat u moet doen als er toch schade optreedt door wateroverlast, droogte, hitte en overstroming?

Zijn er bijvoorbeeld contacten met de Veiligheidsregio over voorkomen van en handelen bij weerscalamiteiten.

Antwoord:

Zijn ziekenhuizen meegenomen in stresstesten en risicodialogen ?

Ja

Bij de stresstest

Bij de risicodialogen

Nee

Waar loopt klimaatadaptatie tegen de grenzen aan in jullie regio? En is dat overall, of alleen bij specifieke gemeenten?

Waar zou het DPRA meer oog voor moeten hebben?